

Sygn. akt III CSK 105/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 lutego 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Grzegorz Misiurek
SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa K. C., M.F., B. A., S. P. i A. K.
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...]
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 17 lutego 2016 r.,
skargi kasacyjnej powodów K. C., B. A.,
S. P. i A. K.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 5 września 2014 .,

- 1) oddala skargę kasacyjną;**
- 2) nie obciąża powodów kosztami postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 13 maja 2013 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo [...] przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie [...] o zadośćuczynienie za krzywdę wyrządzoną zamianą sióstr bliźniaczek, do jakiej doszło w szpitalu położniczym w 1952 r. Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 5 września 2014 r. oddalił apelację wniesioną od powyższego wyroku przez K.C., B. A., S. P. i A. K.

Sądy ustaliły między innymi, że w grudniu 1952 r. w nieustalonych okolicznościach doszło do pomyłki przy wydawaniu matkom dzieci urodzonych na tym samym oddziale położniczym, w wyniku czego jedna z sióstr bliźniaczek została oddana matce biologicznej a druga innej kobiecie, której córkę oddano z kolei matce bliźniaczek. Dziewczynka ta zmarła w wieku trzech miesięcy, zaś siostry bliźniaczki wychowywały się w różnych rodzinach nie wiedząc nic o sobie aż do spotkania w grudniu 2011 r. W dniu 4 stycznia 2012 r. uzyskały wyniki badań genetycznych, które potwierdziły, że są siostrami bliźniaczkami i wówczas uzyskały pewność, że doszło do ich zamiany po porodzie i oddania jednej z nich osobie obcej.

Sąd pierwszej instancji na podstawie art. 220 k.p.c. ograniczył rozprawę do rozpoznania dwóch zarzutów strony pozwanej: braku podstawy prawnej do zasądzenia zadośćuczynienia oraz przedawnienia tego roszczenia, zaś Sąd Apelacyjny podzielając to stanowisko uznał za bezzasadny apelacyjny zarzut naruszenia powyższego przepisu.

Oba zarzuty strony pozwanej Sądy uznały za uzasadnione.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że zgłoszone roszczenie o zadośćuczynienie, jako roszczenie związane z określonym czynem niedozwolonym, powstało w chwili zaistnienia tego zdarzenia, a więc w chwili zamiany dzieci, bez względu na to, kiedy nastąpiły skutki tego czynu. Już bowiem art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 - dalej: „k.z.”) stwierdzał, że zobowiązanie powstaje między innymi z czynów niedozwolonych, a nie z ich skutków. W rozpoznawanej sprawie czynem niedozwolonym była wyłącznie zamiana dzieci, do której doszło w 1952 r., a nie dalsze zdarzenia powoływane

przez powodów, takie jak spotkanie sióstr i dowiedzenie się o zamianie, które nie miały charakteru czynu niedozwolonego i wynikały z przypadkowego zbiegu okoliczności albo z działania samych powodów. Zgodnie z zasadami prawa międzyczasowego chwila dokonania czynu niedozwolonego jest decydująca zarówno dla zastosowania prawa, według którego należy oceniać roszczenia z niego wypływające, jak i liczenia biegu terminu przedawnienia. Zgodnie z art. XXVI p.w.k.c., do stosunków prawnych powstałych przed dniem wejścia w życie k.c., stosuje się co do zasady prawo dotychczasowe, a więc przepisy k.z., wobec czego do oceny roszczenia zgłoszonego w sprawie, wynikającego z czynu niedozwolonego zaszłego w 1952 r., mają zastosowanie przepisy k.z. Nie ma w sprawie zastosowania art. XLIX § 1 p.w.k.c., który dotyczy przypadków, gdy roszczenie istniało już w konkretnym kształcie przed 1 stycznia 1965 r., a więc przed dniem wejścia w życie k.c., a po tej dacie wystąpiły jego dalsze skutki, podlegające ocenie już według nowych przepisów.

W konsekwencji Sądy uznały, że w sprawie nie ma zastosowania art. 448 k.c., przewidujący od dnia 28 grudnia 1996 r. możliwość zasądzenia zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych, natomiast w świetle obowiązujących w 1952 r. przepisów art. 11 p.o.p.c. i art. 157 § 3 oraz art. 165 k.z., zadośćuczynienie za krzywdę moralną przysługiwało tylko w wypadkach wskazanych w ustawie, a powyższe przepisy, w razie naruszenia dóbr osobistych, przewidywały zadośćuczynienie tylko w wypadku naruszenia czci. Ponieważ powodowie wskazywali na naruszenie ich dóbr osobistych w postaci prawa do życia w rodzinie, prawa do życia z rodzeństwem, prawa do tożsamości, a w takich przypadkach wskazane przepisy nie przewidywały możliwości zasądzenia zadośćuczynienia, brak podstawy prawnej do uwzględnienia ich roszczenia.

W ocenie Sądu Apelacyjnego nie ma również podstaw do zasądzenia zadośćuczynienia za uszczerbek na zdrowiu, przewidzianego w art. 165 § 1 k.z., bowiem nie zostało wykazane, by powodowie ponieśli uszczerbek na zdrowiu w wyniku zamiany dzieci w 1952 r.

Sądy podzieliły też zarzut przedawnienia roszczenia wskazując, że zarówno w świetle przepisów k.z. jak i k.c. termin przedawnienia biegnie od

momentu zdarzenia wywołującego szkodę, a więc od 1952 r. Nawet przy uwzględnieniu art. XXXV p.w.k.c. i dwudziestoletniego terminu przedawnienia roszczenia wynikającego z 283 § 2 k.z., roszczenia powodów przedawniły się w 1972 r. Nie ma w sprawie zastosowania art. 442¹ § 3 k.c., obowiązujący od dnia 10 sierpnia 2006 r., gdyż zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 80, poz. 538), przepis ten ma zastosowanie tylko do roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, powstałych przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej i według przepisów dotychczasowych w tym dniu jeszcze nie przedawnionych.

Sąd Apelacyjny nie znalazł podstaw do nieuwzględnienia upływu przedawnienia w oparciu o art. 5 k.c. uznając, że brak wyjątkowych okoliczności faktycznych uzasadniających zastosowanie tego przepisu. W jego ocenie nie przemawia za tym wskazana przez powodów okoliczność samego naruszenia dóbr osobistych, a przeciwko przemawia bardzo długi okres czasu jaki upłynął od zdarzenia (60 lat) i wzgląd na stabilność oraz pewność stosunków prawnych, nieświadomy i nieumyślny charakter czynu niedozwolonego, nieprzynoszący żadnych korzyści szpitalowi ani jego pracownikom, okoliczność, że odpowiedzialność Skarbu Państwa powstała z mocy prawa, a z drugiej strony okoliczność, że przez tak długi okres czasu rozłączone siostry nieświadome rozdzielania, ułożyły sobie życie.

W skardze kasacyjnej powodów: [...] opartej na obu podstawach, skarżący w ramach pierwszej podstawy zarzucili naruszenie art. 165 w zw. z art. 157 § 3 k.z. przez niewłaściwe zastosowanie i oddalenie powództwa o zadośćuczynienie za wywołanie rozstroju zdrowia u powodów; art. 23, art. 24, art. 417 § 1, art. 444 k.c. w zw. z art. 445 i art. 448 w zw. z art. XLIX i art. LXIV p.w.k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w wyniku uznania, że wskazane przepisy k.c. nie mają w sprawie zastosowania; art. LXIV p.w.k.c. przez błędne zastosowanie w wyniku uznania, że nie istnieje wątpliwość, co do stosowania przepisów k.c.; art. 442 § 1 i art. 121 pkt 4 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że roszczenia powodów uległy przedawnieniu, mimo że za początek biegu terminu przedawnienia należało uznać chwilę, gdy powodowie powzięli wiadomość, co do faktu zamiany bliźniaczek oraz mimo że brak powszechnej dostępności badań

DNA przed rokiem 1990 uniemożliwiało w jednoznaczny sposób wykazanie i udowodnienie pochodzenia dzieci oraz naruszenie art. 5 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w wyniku pominięcia podnoszonych przez powodów okoliczności takich jak przyczyny dochodzenia roszczeń dopiero w 2012 r oraz rozmiaru i charakteru naruszonych dóbr osobistych.

W ramach drugiej podstawy skarżący zarzucili naruszenie art. 220 i art. 227 k.p.c. przez ograniczenie rozprawy do rozstrzygnięcia zarzutów braku podstawy prawnej i pominięcie wnioskowanych dowodów z przesłuchania powodów i opinii biegłych zgłoszonych na okoliczność wywołania u powodów rozstroju zdrowia i jego przyczyn oraz przyczyn, dla których powodowie dochodzili roszczeń dopiero w 2012 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoczynając ocenę podstaw kasacyjnych od zarzutów naruszenia prawa procesowego należy wskazać, że powodowie zarówno w pozwie jak i w toku całego procesu żądali zasądzenia zadośćuczynienia jedynie za naruszenie ich dóbr osobistych wymienionych w pozwie, a więc prawa do życia w biologicznej rodzinie, rozwoju więzów rodzinnych i więzów między rodzeństwem, wychowywania się z rodzeństwem, prawa do tożsamości. Żądając w pozwie dopuszczenia dowodu z opinii biegłych socjologa i psychologa wskazali, że są to dowody na okoliczności „wpływu zamiany powódek na życie ich i ich rodzin, stopień uszczerbku doznanego w związku z odkryciem faktu zamiany i negatywnych konsekwencji zamiany w tworzeniu i utrzymywaniu relacji rodzinnych”. W tezach dowodowych ani w podanych w pozwie okolicznościach faktycznych powodowie nie wskazali, jako podstawy faktycznej roszczenia o zadośćuczynienie, doznania przez nich rozstroju zdrowia w wyniku zamiany dzieci w 1952r. W szczególności nie wskazali czy i jaki uszczerbek na zdrowiu ponieśli z tej przyczyny.

Zgodnie z art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. to na powodzie ciąży obowiązek nie tylko dokładnego określenia żądania, ale także przytoczenia okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie, co w przypadku oparcia roszczenia o zadośćuczynienie na twierdzeniu o doznaniu rozstroju zdrowia wymaga wskazania, że chodzi o rozstrój zdrowia, a nie jakikolwiek, nieokreślony „rozstrój” oraz dokładnego przedstawienia na czym rozstrój zdrowia polega.

Powodowie, reprezentowani przez zawodowego pełnomocnika nie przedstawili żadnych okoliczności, które pozwoliłyby na stwierdzenie, że podstawą dochodzonego przez nich zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych jest - poza dobrami wymienionymi w pozwie - także dobro osobiste w postaci zdrowia i że w wyniku zamiany dzieci w 1952 r. doznali oni uszczerbku na zdrowiu lub rozstroju zdrowia. Także przesłuchana informacyjnie powódka M. F. nie wskazała na poniesienie jakiegokolwiek uszczerbku na zdrowiu czy rozstroju zdrowia w wyniku zamiany dzieci.

W tym stanie rzeczy należy uznać, że powodowie żądali zadośćuczynienia jedynie za naruszenie ich dóbr osobistych określonych w pozwie i podtrzymywanych w toku procesu, nie żądali natomiast zadośćuczynienia za wywołanie u nich rozstroju zdrowia. Nieuzasadnione są zatem kasacyjne zarzuty naruszenia art. 227 k.p.c. przez niewyjaśnienie kwestii związanych z doznaniem przez powodów rozstrojem zdrowia.

Nieuzasadniony jest także zarzut naruszenia art. 220 k.p.c. przewidującego możliwość ograniczenia przez sąd rozprawy do poszczególnych zarzutów lub zagadnień wstępnych. Wobec podniesienia przez pozwanego dwóch zasadniczych zarzutów: braku podstawy prawnej roszczenia, a gdyby ona była, przedawnienia, te kwestie wymagały przede wszystkim wyjaśnienia, bowiem zasadność każdego z tych zarzutów prowadziła wprost do oddalenia powództwa, bez potrzeby badania innych okoliczności. Taki charakter pierwszego zarzutu jest oczywisty a co do skutków podniesienia drugiego wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 17 lutego 2006 r. III CZP 84/05 (OSNC 2006/7-8/114) stwierdzając, że skuteczne podniesienie zarzutu przedawnienia jest wystarczające do oddalenia powództwa bez potrzeby ustalenia, czy zachodzą wszystkie inne przesłanki prawnomaterialne uzasadniające jego uwzględnienie. W razie podniesienia zarzutu przedawnienia badanie tych przesłanek jest zbędne, wobec czego możliwe jest oddalenie powództwa ze względu na przedawnienie roszczenia w sytuacji, w której wobec niespełnienia wszystkich przesłanek warunkujących jego byt, roszczenie nie zostało jeszcze ukształtowane.

Ocenę zarzutów naruszenia prawa materialnego należy rozpocząć od stwierdzenia, że podstawą roszczeń zgłoszonych w sprawie jest czyn niedozwolony zamiany dzieci, dokonany w grudniu 1952 r. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 17 kwietnia 2013 r. I CSK 485/12 i z dnia 18 czerwca 2014 r. V CSK 463/13 (nie publ.), wydanych w takich samych sprawach, jest to jeden, jednorazowy i zakończony czyn niedozwolony powodujący naruszenie dóbr osobistych powodów, który wywołał długotrwałe skutki, nadal istniejące. Nie jest to natomiast czyn długotrwałego naruszania dóbr osobistych, czyli czyn niedozwolony ciągły. Tylko w sytuacji trwałego naruszania dóbr osobistych (czynu ciągłego), stan działania sprawcy utrzymuje się przez pewien czas i wówczas do oceny skutków naruszenia miarodajne są przepisy obowiązujące w chwili, gdy ustało działanie naruszycielskie. Wtedy działanie sprawcy ma charakter ciągły. Takiego charakteru nie ma natomiast zachowanie polegające na dokonaniu zamiany w placówce służby zdrowia noworodków po porodzie, a więc działanie jednorazowe, stanowiące czyn bezprawny, skutkujący naruszeniem dóbr osobistych powodów.

W takiej sytuacji, zgodnie z art. 3 k.c. oraz art. XXVI p.w.k.c., do oceny roszczeń powodów mają zastosowanie przepisy prawa materialnego obowiązujące w chwili popełnienia czynu niedozwolonego, nie ma bowiem w tym przedmiocie szczególnych przepisów międzyczasowych, które uzasadniałyby stosowanie przepisów obowiązujących w innej chwili.

W szczególności takim przepisem nie jest powołany w skardze kasacyjnej art. XLIX § 1 p.w.k.c., który nie ma zastosowania w sprawie. Jak wskazał bowiem Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 2 czerwca 1967 r. III PRN 38/67 i z dnia 7 października 2004 r. IV CK 81/04 (nie publ.), wykładnia tego przepisu prowadzi do wniosku, że nie stosuje się nowej ustawy przy ocenie skutków czynu niedozwolonego, który zdarzył się przed jej wejściem w życie. Na skutek czynu niedozwolonego powstał bowiem stosunek zobowiązaniowy, którego treść jest bezpośrednim następstwem tego zdarzenia prawnego, a więc przepisy k.z. miałyby zastosowanie nawet wówczas, gdyby czyn niedozwolony nastąpił przed wejściem w życie k.c., a jego skutki (np. śmierć poszkodowanego), po tej dacie.

Trafnie zatem Sądy obu instancji stwierdziły, że do roszczeń powodów mają zastosowanie przepisy obowiązujące w chwili popełnienia czynu niedozwolonego zamiany dzieci, a więc przepisy k.z. i p.o.p.c. W odniesieniu do roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę moralną wywołaną naruszeniem dóbr osobistych miał zastosowanie art. 165 § 1 w zw. z art. 157 § 3 k.z. przewidujący możliwość dochodzenia takiego zadośćuczynienia jedynie w razie uszkodzenia ciała, wywołania rozstroju zdrowia, pozbawienia życia, pozbawienia wolności lub obrazy czci. Żaden przepis nie przewidywał możliwości przyznania zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych w postaci prawa do życia w biologicznej rodzinie, rozwoju więzów rodzinnych i więzów z rodzeństwem, wychowywania się z rodzeństwem i prawa do tożsamości, a więc dóbr osobistych wskazanych w sprawie przez powodów jako naruszone w wyniku zamiany dzieci.

W tym stanie rzeczy niezasadne są kasacyjne zarzuty naruszenia art. 165 w zw. z art. 157 § 3 k.z., na podstawie których Sądy prawidłowo przyjęły brak podstawy prawnej dla roszczeń o zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych określonych w pozwie. Przepisy te nie zostały również naruszone w sposób określony w skardze kasacyjnej, a więc przez niezastosowanie do roszczeń o zadośćuczynienie za wywołanie rozstroju zdrowia, gdyż, jak wskazano wyżej, roszczenia takie nie zostały zgłoszone w sprawie.

Nieuzasadnione są również zarzuty naruszenia art. 23, 24, 415, 417 § 1, 444 w zw. z art. 445 i art. 448 k.c. w zw. z art. XLIX p.w.k.c., gdyż przepisy te nie miały w sprawie zastosowania.

Skoro nie było podstawy prawnej roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za naruszenie dóbr osobistych powodów, roszczenie to nie powstało, wobec czego bezprzedmiotowe są rozważania co do jego przedawnienia i zarzuty kasacyjne związane z tą kwestią.

Jedynie zatem na marginesie można stwierdzić, że również do przedawnienia miałyby zastosowanie przepisy k.z., w tym art. 283 k.z., przewidujący takie same zasady co do początku biegu terminu przedawnienia, jak art. 442 k.c. i ostateczny 20-letni termin przedawnienia biegnący od dnia popełnienia czynu niedozwolonego, a nie od dnia wystąpienia szkody czy dowiedzenia się o niej przez poszkodowanego. Na gruncie tego przepisu

przyjmowano, tak samo jak przyjął to Sąd Najwyższy na gruncie art. 442 § 1 k.c. we wskazanej uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 17 lutego 2006 r. III CZP 84/05, że dwudziestoletni termin przedawnienia biegnie od chwili popełnienia czynu niedozwolonego, bez względu na to kiedy powstała i ujawniła się szkoda. Ponieważ liczony od chwili zamiany dzieci termin dwudziestoletniego przedawnienia upłynął z końcem grudnia 1972 r., zgodnie z art. XXXV pkt 2 p.w.k.c. mają zastosowanie przepisy k.z., gdyż termin liczony według art. 442 § 1 k.c. upłynąłby później (w dniu 1 stycznia 1975 r.). Roszczenie zatem było przedawnione z końcem grudnia 1972r. Skoro do przedawnienia roszczeń miały zastosowanie przepisy k.z., to do oceny czy podniesienie zarzutu przedawnienia nie stanowiło nadużycia prawa miał zastosowanie art. 3 p.o.p.c., a nie wskazany w skardze kasacyjnej jako naruszony, art. 5 k.c. (porównaj wskazany wyżej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2013 r. I CSK 485/12). Podobnie nie miał zastosowania art. 121 pkt 4 k.c., a zatem można jedynie na marginesie wskazać na stanowisko Sądu Najwyższego zajęte w powołanym już wyroku z dnia 18 czerwca 2014 r. V CSK 463/13, że brak powszechnej dostępności do badań DNA w określonym czasie nie uniemożliwiał wykazania za pomocą innych dowodów zasadności roszczeń wynikających z zamiany niemowląt i nie uzasadniał zastosowania konstrukcji zawieszenia biegu przedawnienia przewidzianej w art. 121 pkt 4 k.c.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, a biorąc pod uwagę charakter sprawy, nie obciążył powodów kosztami postępowania kasacyjnego (art. 102 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).

jw

kc